

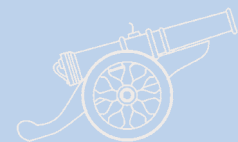
Op de rand van de afgrond

De zeeslag bij Solebay op 7 juni 1672

In de zomer van 1672 was de situatie weinig florissant voor Nederland. In het zuiden had het geoefende leger van de Franse koning Lodewijk XIV geen probleem met het omverwerpen van de verwaarloosde defensie van de Republiek. Ook de bisschop van Münster, die met zijn troepen vanuit het oosten het land binnendrong, ondervond weinig tegenstand. In het westen dreigde vanaf zee Engels gevaar. De Hollandse tuin, het ideaalbeeld van een onaantastbaar Nederland, en de verdediging op zee wankelden.

Na de brutale aanval op Chatham (19 tot 24 juni 1667) en de Vrede van Breda (31 juli 1667) was het een tijd rustig in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Jaar na jaar was voorbijgegaan met een vergadering hier en iets organiseren daar. Het leek alsof de tijd even stilstond. De Republiek had in 1668 met Engeland en Zweden de Triple Alliantie gesloten, waarin was afgesproken dat de landen elkaar zouden steunen in het geval een van hen aangevallen zou worden. Maar in hoeverre waren de Engelsen daarin te vertrouwen? Een terecht vraagstuk, zo zou later blijken. Vooralsnog traden zij gezamenlijk op tegen de nimmer aflatende kaapvaart in de Middellandse Zee. Frankrijk was langzamerhand een groot probleem geworden. Van dit land ging veel dreiging uit. Lodewijk XIV had zijn oog op de Zuidelijke Nederlanden laten vallen en dat gaf voldoende reden om de oorlogsvloot op het ergste

voor te bereiden. Vol energie stortte luitenant-admiraal Michiel Adriaenszoon de Ruyter zich op zijn werk. Eind juni 1671 was hij met de vloot op zee en in juli kruiste hij, met luitenant-admiraal Willem Joseph van Ghent en admiraal Adriaen Banckert aan zijn zijde, over de Noordzee. Vier maanden van oefenen in manoeuvres volgden. Militair gezien was dat een juiste keuze, Engeland zou spoedig zijn ware gezicht tonen. Na een aantal incidenten over en weer verklaarden Lodewijk XIV en de Engelse koning Karel II, die sinds 1 juni 1670 in het geheim het Verdrag van Dover hadden gesloten, op 6 en 7 april 1672 de oorlog aan de Republiek. Om de eenheid te bewaren, had Johan de Witt op 25 februari met tegenzin de jonge prins Willem voor één veldtocht tot kapitein-generaal van de Unie benoemd. Dit deed hij op aandringen van Gelderland, Zeeland, Friesland en Oranjegezinde steden. De Witt liet soldaten in het buitenland werven, probeerde de vestingen in hoog tempo te versterken en vertrouwde op de afweer van de Hollandse Waterlinie. Aaneengesloten stukken laaggelegen polderland tussen Muiden en de Merwede stonden op het punt onder water gezet te worden.

Gereed voor de strijd

In het voorjaar van 1672 telde de Nederlandse vloot 75 schepen, 22 adviesjachten, 32 branders, 4484 kanonnen en 20738 bemanningsleden. De Ruyter, aan boord van de Zeven Provinciën, verzamelde op 29 april zijn schepen bij Texel. Ook raadspensionaris Johan de Witt was aanwezig. Hij hielp mee de vloot uit te rusten en moest vanuit een sloep de diepte meten, omdat de loodsen weigerden een veilige doorvaart door het Spanjaardsgat (Jan de Wittsgat) te verlenen. Zij meenden dat de grootste oorlogsschepen te zwaar waren om het zeegat te passeren.

Op verzoek van De Ruyter voegde Cornelis de Witt, de broer van de raadspensionaris, zich op 9 mei met oorlogsschepen van de Amsterdamse Admiraliteit bij hen. Cornelis de Witt was in april tot gevolmachtigde van de Staten-Generaal benoemd en genoot het volste vertrouwen van De Ruyter. Tot twee keer toe dacht de Nederlandse vloot te weten waar de vijand zich ophield en werd een nieuwe poging gedaan de Medway op te varen. Aangezien de Engelsen dit keer voorbereid waren op een dergelijke actie, konden De Ruyter en De Witt niet anders besluiten dan de Engels- ►

Graddy Boven is historicus, conservator bij het Marinemuseum in Den Helder en hoofdredacteur van *Scheepshistorie*.

Zeeslag bij Solebay.
Olieverf op doek door
Jan de Quelry, 2015.

Boven: Michiel de Ruyter. Olieverf op doek door Ferdinand Bol, 1667. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Onder: Adriaen Banckert. Olieverf op doek door Hendrick Berckman, 1673. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Franse vloot, die inmiddels ter hoogte van Solebay lag, op zee te benaderen. Niet aanvallen was geen optie. Het land was immers ernstig in gevaar. Er werd besloten het gevecht aan te gaan in de vroege ochtend van 7 juni 1672.

De Engels-Franse vloot stond onder bevel van James (Jacobus) Stuart, de hertog van York, vice-admiraal Jean II d'Estrées en Edward Montagu, de graaf van Sandwich. Stuart, die het rode eskader aanvoerde, was uit nood voor anker gegaan. Hij kon niet anders. Zieken moesten hoognodig van boord en nieuwe proviand was hard nodig. Bovendien maakte Stuart zich zorgen over de slechte voorbereiding van de Fransen, die verre van gevechtssklaar leken.

Met ongunstige westenwind in de zeilen, wist De Ruyter op 6 juni vanaf 9 uur enige vaart te maken en de Noordzee over te steken. Dankzij oplettendheid van de Franse kapitein Jacques de Cuers de Cogolin, die zich aan boord van de L'Éole bevond, kreeg Montagu het sein dat de Nederlandse vloot nabij was. Desondanks waren de Engelsen en de Fransen overrompeld. In allerijl probeerden zij te ontkomen door de ankers te kappen en de zeilen te hijsen, maar doordat de wind draaide, mislukte hun poging volledig.

De Ruyter aarzelde niet. Hij liet de bloedvlag hijsen, zette op 7 juni tussen 7 en 8 uur de aanval in en liet de vloot in linie opvaren: De Ruyter in het midden, Banckert links en Van Ghent rechts. De strijd barstte los en was hevig. Allereerst

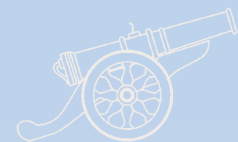
vuurden de Engelsen hun kanonnen af. Montagu, een dappere en geoefende bevelhebber, vormde met het blauwe eskader de voorhoede, Stuart nam het centrum voor zijn rekening en D'Estrées leidde de achterhoede. De Ruyter, die zag dat zijn schip de vijand op een pistoolschot was genaderd, viel Stuart in het centrum aan. Op de Zeven Provinciën deelde De Ruyter het kampanjedek met Cornelis de Witt.

Zware kruitdampen

De Witt, die werd geplaagd door pijnlijke aanvallen van jicht in zijn voeten, had een leunstoel met groene fluwelen kussens aan dek laten zetten van waaruit hij zijn orders gaf. De Ruyter en De Witt probeerden het overzicht te houden, maar hadden daar moeite mee. De wind was gaan liggen, waardoor zware kruitdampen het zicht belemmerden. Zoals verwacht was de inbreng van de Fransen minimaal. Op grote afstand hielden Nederlandse en Franse schepen elkaar onder vuur, waardoor grote schade ontstond en Banckert lichte verwondingen aan zijn been opliep. D'Estrées, die het witte eskader leidde, hield het al snel voor gezien. Hij onttrok zich aan het strijdtoneel en zeilde weg. Banckert zette met vijftien Friese en Zeeuwse schepen de achtervolging in en hield dat tot in de avond vol.

Nu de Fransen van het strijdtoneel waren verdwenen, mochten de Engelsen het vuile werk opknappen. Zij boden stevig tegenstand. Aert Jansse van Nes vocht als een leeuw met Edward Spragge, die zich aan dek van de Royal London bevond, en

kreeg ook salvo's vanaf de Royal Katherine onder kapitein John Chicheley te verwerken. Van Nes wist het Engelse fregat zwaar te beschadigen, waarna Chicheley besloot zijn vlag te strijken en zich over te geven. De Nederlanders betraden het dek van de Royal Katherine. Zij vierden de overwinning, lieten zich de rijkelijk aanwezige brandewijn goed smaken en werden massaal dronken. Door nalatigheden konden de Engelsen de Royal Katherine heroveren.

Aan boord van de Dolfijn raakte Van Ghent in de problemen tegen de Royal James van Montagu. De Groot Hollandia onder bevel van Jan van Brakel schoot hem te hulp. Tijdens het naderen kwam de tuigage van de Groot Hollandia in de knoop met het touwwerk van de Royal James, waarna het gevecht in alle hevigheid voortging. Van Ghent maakte gebruik van de verwarring en zocht met de Dolfijn Montagu op. Het zou zijn laatste daad zijn. Om 10 uur raakte Van Ghent, die met zijn schip nabij de Royal James lag, door toedoen van een kartets dodelijk gewond. Zijn linkerbeen werd tot boven de knie afgeschoten en vijf kogels doorboorden zijn borst en buik. Hij viel voorover op het dek en kwam op 46-jarige leeftijd om het leven. Simon van Panhuys, kapitein der mariniers, nam zijn plaats in en ging kort daarna aan boord van de Zeven Provinciën om het slechte nieuws aan De Ruyter en De Witt mede te delen. Zij besloten dat Van Panhuys het bevel op de Dolfijn zou overnemen en dat de dood van Van Ghent geheim moest blijven om de rust te bewaren. Van Panhuys keerde terug naar de Dolfijn, zette met de admiraalsvlag in top de strijd voort en werd door een kanonskogel geraakt. Zijn ene been verbrijzelde en aan het andere raakte hij gewond. In een ►

Linksboven: Willem Joseph van Ghent. Olieverf op doek, toegeschreven aan Jan de Baen, 1667-1702. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Linksonder: Doodsportret uit terracotta van Willem Joseph van Ghent door Rombout Verhulst. Het betreft een voorstudie voor het grafmonument dat Verhulst in 1676 voltooide. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Hieronder: Zeeslag bij Solebay. Lithografie door Petrus Johannes Schotel. Particuliere collectie.

ongekend felle strijd liep Engel de Ruyter, de oudste zoon van Michiel de Ruyter, verwondingen op. Een rondslingerende houtsplinter raakte hem in de borst waardoor hij dagenlang geen woord kon uitbrengen. Zijn schip liep zware schade op. De grote steng en een ra aan de bezaansmast liepen averij op. Zes kanonschoten doorboorden het onderwaterschip en van drie kanonnen werden de trompen afgeschoten.

Dek vol Engelsen

Doordat Van Brakel meer dan een uur op de romp van de Royal James beukte, overwoog Montagu zich over te geven. Om zijn eer te redden liet hij een deel van zijn bemanning in sloepen naar de Groot Hollandia overvaren. Zij klommen aan boord, waardoor het aan dek al snel wemelde van de Engelsen. Van Brakel aarzelde niet. Hij liet touwen en enterkabels kappen en trok zich terug. Zodra het schip (weer) tussen Nederlandse schepen lag, werd het dek van de Groot Hollandia schoongeveegd en de orde hersteld.

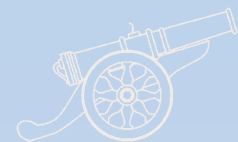
‘De strijd was ongekend; rompen, koppen, mensen zonder armen en benen lagen her en der op het dek’

De Royal James dreef weg, maar kreeg te maken met een aanval van drie branders. Montagu was alert. Hij wist er twee tot zinken te brengen, maar de derde, de Vrede onder bevel van Jan Daniëlszoon van den Rijn, werd hem fataal. Onder bescherming van de Oliphant onder Isaac Sweers, wist de Vrede de Royal James in brand te zetten. Negenhonderd van de duizend opvarenden kwamen om in de vlammenzee. Montagu en zijn schoonzoon Philip Carteret, die tot het laatst op

post waren gebleven, probeerden een sloep te bereiken, maar die zonk omdat er te veel bemanningsleden aan boord waren. Montagu stierf de verdrinkingsdood en spoelde later aan op een zandplaat voor de Engelse kust. Zijn lichaam was gruwelijk verbrand en slechts herkenbaar aan het geschroeide admiraalsuniform waarop de Orde van de Kousenband nog duidelijk zichtbaar was. Ondanks dat gevoelige verlies vochten de Engelsen door. Richard Haddock, de kapitein van de Royal James, wist zich, ondanks een diepe wond aan zijn dij, zwemmend in veiligheid te brengen. Een luitenant van Montagu werd gevangengenomen en aan boord van de Zeven Provinciën gebracht. Daar sprak hij met De Ruyter en zei: ‘Mijnheer, is dat vechten? ‘t Is noch geen middag, en daar is alreeds meer gedaan dan in het jaar 1666 in alle vier de dagen.’ (Hij refereerde aan de Vierdaagse Zeeslag, 11 tot 14 juni 1666.) De strijd was ongekend; rompen, koppen, mensen zonder armen en benen lagen her en der op het dek. Stuart moest, omdat de Royal Prince door het heftige vuur van de Zeven Provinciën onbestuurbaar was geworden en de grote steng en admiraalsvlag had verloren, het schip verlaten. Hij ging op de Saint Michael van Robert Holmes over, maar kwam, nadat die lek geschoten was, aan boord van de Royal London van Edward Spragge. Omdat de Dolfijn grotendeels uitgeschakeld was, omsingelden drie Engelse schepen de Zeven Provinciën. Schout-bij-nacht John Herman nam het vlaggenschip zwaar onder vuur. Cornelis de Witt bleef ternauwernood buiten schot. Zijn lijfwacht, die uit twaalf in rode pakken met gele voering geklede hellebaardiers bestond, moest het ontgelden. Drie van hen sneuvelden en twee, waaronder een sergeant uit het vendel van de heer Van Ruitenberg, raakten gruwelijk verminkt door rondvliegende kanonskogels. Een van hen verloor beide benen.

Zeeslag bij Solebay. Ets met tekst in boekdruk, anoniem, 1672. Na de Slag bij Solebay verspreidde het nieuws zich via pamfletten door het land. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

De strijd is over

Even dreigde de Zeven Provinciën door toedoen van twee Engelse branders in vlammen op te gaan, maar door daadkrachtig optreden van luitenant-admiraal Philips van Almonde werd dat gevaar afgewend. Het Engelse fregat Henry onder kapitein Francis Digby vloog in brand, werd veroverd, maar viel kort daarna terug in Engelse handen. Tegen 21 uur, de vloot was voorbij Lowestoft tot bij Aldborough afgedreven, was de strijd over en trokken de Nederlanders zich terug. Formeel was er geen sprake van winst of verlies, maar voor een Engelse landing of blokkade hoefde De Ruyter niet meer te vrezen. Gezien de moeilijke omstandigheden waarin de Republiek zich bevond, was dat een hele geruststelling. De strategische overwinning was zeer welkom en uitstekend voor de moraal.

Nederland had drie schepen vernietigd, één geënterd en telde een paar honderd doden. De Engelsen hadden de Jozua onder kapitein Jan Dick tot zinken gebracht en een ander schip laten ontploffen. De Stavoren onder kapitein Daniel Elsevier was geënterd en 3500 manschappen waren verloren gegaan. Aan Franse zijde raakten enkele schepen zwaar beschadigd, ging een brander ten onder en sneuvelden 450 bemanningsleden. De dag daarop, om 18 uur, maakten de Engelsen duidelijk geen slag meer te willen leveren. Zij weken naar het zuiden uit. Aan het begin van de middag hadden de Engelsen bij de Galloperbank nog de aanvalsvlag gehesen, maar door opkomende mist kon van een aanval geen sprake meer zijn. De strijd was definitief ten einde.

De Ruyter had zijn kanonnen 3500 keer laten afvuren en 20.000 pond kruit verschoten. Hij

noteerde in zijn journaal dat de zeeslag bij Solebay zwaarder en langduriger was geweest dan welke slag ooit tot dan toe. Uit voorzorg liet De Ruyter op 9 juni voor de Zeeuwse kust ter hoogte van Walcheren de ankers vallen en bleef alert. Even daarvoor had de Engelse vloot hem nog een tijd achtervolgd, maar die was op het laatst naar Solebay uitgeweken. De Ruyter liet gewonden aan wal brengen en sloeg nieuwe proviand en munitie in. Kruit was erg schaars en moest zelfs via de Verenigde Oost-Indische Compagnie aangevoerd worden. Voor anker liggend bereikten De Ruyter berichten over de sombere ontwikkelingen aan land. De Fransen trokken zonder noemenswaardige tegenstand steeds verder landinwaarts, waardoor het volk meer en meer in paniek raakte. Desondanks had de Republiek een strategische overwinning op de Engelsen behaald en een blokkade van de havens voorkomen. De actie bij Solebay was weliswaar geen echte overwinning, maar zorgde er wél voor dat de vijand voor even zijn zelfvertrouwen kwijt was. Met een zwakkere vloot had de Republiek der Verenigde Nederlanden een veel sterkere Engels-Franse vloot weerstaan en dat was een prestatie op zich. ■

Links: Engel de Ruyter. Olieverf op doek door Jan Andrea Lievens, 1667. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.
Onder: Een brander zet de Royal James in vuur en vlam tijdens de zeeslag bij Solebay. Olieverf op doek door Willem van de Velde de Jonge, 1675. Collectie Het Scheepvaartmuseum.

Verder lezen

Boven, W.G. en Staller, J., *Michiel Adriaenszoon de Ruyter. De admiraal (Zaltbommel 2007).*

Doedens, A. en Mulder, L., *Engels-Nederlandse oorlogen. Door een zee van bloed in de Gouden Eeuw, 1652-1674 (Zutphen 2016).*

Prud'homme van Reine, R., *Opkomst en ondergang van Nederlands gouden vloot door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge (Amsterdam 2009).*

Prud'homme van Reine, R., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter (Amsterdam 1996).*

Sigmond, P. en Kloek, W., *Hollands glorie. Zeeslagen in de Gouden Eeuw (Zwolle 2014).*